

MERI DAGLAS
(1921-2007)

Kada je 1995. godine magazin Tajm napravio listu od 100 naslova koji su proglašeni za »knjige koje su najviše uticale na zapadni javni diskurs posle drugog svetskog rata«, na njoj su se našla samo dela samo četiri žene , a »najakademske« od tih dela bilo je »Čisto i opasno« antropološkinje Meri Douglas. Bilo je to delo kojim je započela njena intenzivna i zaista duga karijera, tokom koje je, bukvalno do poslednjeg daha, istraživala, objavljivala i živo komunicirala sa svakim koga je zanimao njen rad (uključujući tu i studentkinje etnologije i antropologije iz Srbije, kojima je dala intervju pre nekoliko godina za prvi broj studentskog časopisa "The Post"). Kako su javnost obavestili njeni najbliži prijatelji, Meri Douglas je 17. maja 2007. godine izdahnula u Bolnici Univerzitetskog koledža u Londonu, na kome je započela karijeru i gde je tokom celog profesionalnog veka sarađivala.

Rođena je 1921. u porodici britanskog kolonijalnog službenika u Burmi, gde je provela detinjstvo. Kada je imala 12 godina umire joj majka, i otac je smešta u katolički manastir. Boravak u manastiru, po sopstvenom priznanju i uverenju njenog biografa Ričarda Fardona (*Mary Douglas: an intellectual biography*, Routledge, 1999), bio je od presudnog značaja za oblikovanje njenih kasnijih interesovanja i uverenja. Bogat simbolički život manastira, naglasak na onome što ona zove »dobročudnom hijerarhijom« i značaj principa solidarnosti u manastirskom društvenom životu dali su joj trajan osećaj za to kako

društvene strukture usađuju vrednosti u grupe i pojedince i kako neverbalni oblici komunikacije istovremeno odražavaju i učvršćuju društvene veze. Na Oksfordu, studira filozofiju, politiku i ekonomiju, od 1939. do 1942. Posle završenih studija, budući da je rat bio u toku, prijavljuje se za rad u Kolonijalnom uredu u Londonu, gde sreće mnoge poznate antropologe tog vremena koji je fasciniraju. Ali, za odluku da nastavi studije antropologije bio je presudan susret sa Evans-Pričardom, tada poznatim afrikanistom, a njenoj odluci je doprinela i činjenica da je Evans-Pričard bio preobraćenik u katolicizam. U to vreme Evans-Pričard je istraživao u istočnoj Africi, magiju među Azandama i političko uređenje i religiju Nuera. U istraživačkoj tradiciji koju je 20-tih godina kodifikovao Malinovski, Evans-Pričard je živio sa Azandama, naučio jezik i učestvovao u magijskim ritualima, ocenjujući da su oni logički koherentni i društveno efikasni. Odatle je Daglas naučila lekciju o važnosti posmatranja onoga što se na terenu dešava i sintetizovanja iskustvenih podataka bez upuštanja u ambiciozno teoretisanje koje prevazilazi iskustvene podatke. Nažalost, ovoga se nije držala baš tokom cele karijere. Posle rata, u dva maha boravi u Africi na terenu u Belgijskom Kongu (1949-1950, 1953) gde radi među zajednicom Lele u oblasti Kasai.

U prvoj fazi karijere priznata je afrikanistkinja, i radovi koje je objavljivala tokom pedesetih se odnose na ovu zajednicu. Međutim, tek njena druga knjiga »Čisto i opasno« objavljena 1966. godine omogućava joj trajan ugled u istraživačkoj i naučnoj zajednici, i ustanovljava ono što će biti prepoznato kao njen specifičan metod istraživanja, način izlaganja i stil pisanja. Ona joj, kao što smo videli, donosi širu popularnost i reputaciju osobe velike intelektualne radoznalosti i širine. Već tada je postavila osnove svog originalnog metoda analize, poznatog pod nazivom "matrica-grupa" ("grid-group analysis"), koji je u kasnijim godinama razrađivala i usavršavala, i na čijem temelju su Aron Vildavski i Pol Tomson, sa kojima je sarađivala, tokom devedesetih godina 20. veka, formulisali tzv. "kulturnu teoriju". Ova teorija, poznatija po akronimu CT, danas ima široku primenu u analizama raznorodnog skupa fenomena, od percepcije rizika do terorističkog organizovanja.

Biografija i istraživački i naučni put Meri Daglas bi se mogli čitati kao metafora samospoznaje, kriza i novih konceptualizovanja u istoriji antropologije. Antropologija je »rođena« krajem 19. veka kao nauka o »egzotičnom«, »primitivnom«, »udaljenom« (I prostorno i kulturalno) i »stranom« u odnosu na evrocentrični, dominirajući (ekonomski, politički i sazajno) pogled istraživača. Interesovanja Meri Daglas su se kretala, u skladu sa značajnim promenama fokusa istraživanja, od »primitivnih« (danas bismo upotrebili pojam pred-modernih) društava ka savremenim društvima, od udaljenog ka bliskom, od stranog ka domaćem, od egzotičnog ka svima poznatom i svakodnevnom. Najčešće, ipak, ona se bavila društvima različite socijalne organizacije, pred-modernim i modernim u isto vreme, i nastojala da između pojava i društava

kojima se bavi povuče liniju koja će omogućiti da se uspostavi linija prepoznavanja.

Daglas istrajno ukazuje, a to naročito eksplicitno čini u poznijoj fazi karijere, i u radovima u kojima se okreće istraživanju savremenih društava i fenomena (potrošnja, percepcija rizika i strahova u najrazvijenijem zapadnom društvu, SAD, javnoj politici i odgovornosti) na to da nema suštinske razlike u načinu na koji funkcionišu društva različite socio-ekonomske složenosti. Kada se u analizama neprestano kreće između afričkih zajednica Lele, Ndembu i Azanda, australijskih Bušmana, hinduističkih kasta, Levita, i savremenih Britanaca i Amerikanaca, ona postiže, a o čemu svedoče i njeni studenti, da se zamagle razlike između tzv. primitivnih (danas bismo rekli predmodernih) i modernih društava, i otvara mogućnost da se, na nivou simboličkih struktura i tipova društvenih struktura, univerzalizuje ljudsko iskustvo. Kao naučnica ona pripada poznoj fazi moderne (poznoj, ali ipak moderni) i istrajno zastupa mogućnost univerzalnog razumevanja i univerzalnih objašnjenja. Istovremeno, njene analize i objašnjenja uvek ukazuju na važnost posebnih kulturnih konteksta i različitih unutar i međukulturnih razumevanja, što je udaljava od klasičnih pristupa moderne (funkcionalizma i klasičnog strukturalizma).

Adam Kuper, antropolog i autor poznate knjige »Anthropology and Anthropologist«, profesor na londonskom Brunel univerzitetu, po intelektualnoj širini i uticaju koji je imala izvan discipline uporedio je Meri Daglas sa Klodom Levi-Strosom, Pjerom Burdijem, Ernestom Gelnerom i Margaret Mid. »Ona je bila jedna od retkih antropologa koja je mogla da komunicira sa filozofima, istoričarima i teoretičarima književnosti«, tvrdi on. Kuper smatra da čak i ako bi se bilo koja od njenih posebnih analiza pokazala netačnom, što će ona danas bez problema i sama priznati, ono što će predstavljati njen trajan doprinos antropologiji biće način na koji je razmišljala o kulturi. Jer, Meri Daglas je svojim pisanjem učinila da nam se udaljene kulture prikazuju kao bliske i poznate, i u isto vreme nam svojom istraživačkom perspektivom omogućila da sopstvenu kulturu sagledamo iz neuobičajenog ugla, kao da smo u njoj »strani posmatrači«. Priznajući joj da je »genije lateralnog razmišljanja«, koja uspeva da poveže u smislenu celinu naizgled nepovezane fenomene, Adam Kuper ocenjuje da je ta osobina upravo ono što može biti istinski znak prepoznavanja njene intelektualne posebnosti.

Budući da se tokom cele karijere istrajno držala dirkemovske pretpostavke o tome da društvo i društveno predstavljaju vrhovnu instancu za objašnjenje ponašanja, načina razmišljanja i simboličke komunikacije, danas, u društvima kasnog kapitalizma i postmodernosti, mnoge od njenih ideja izgledaju suviše "skockano" i deterministički. Međutim, za razliku od kritičara koji su negovali respekt prema jednoj od poslednjih hodajućih legendi savremene antropologije, Daglas je bila znatno rasterećenija kada je procenjivala svoj višedecenijski učinak. Izgleda kao da nijedan od njenih kritičara ne može biti prema njoj

onoliko oštar koliko je ona prema svome delu bila samokritična. Tokom devedesetih počela je da u istraživanjima razvija jednu od tema načetih u »Čisto i opasno«, onu o pravilima ishrane u Levitskom zakoniku, što je rezultiralo knjigom »Levitski zakonik kao Literatura« (1999). U svojim novim tekstovima ona revidira ranije poglede o tome kako funkcioniše sistem klasifikacija u pravilima ishrane Jevreja i ne okleva da kaže kako joj se čini da tada, dalekih šezdesetih, »nije sve baš najbolje razumela«. Najotvoreniji kritičar njene istovremene vezanosti za istraživanje religije i odanosti katolicizmu, bio je Edmund Lič koji je napao njeno gorljivo zalaganje za nedeljni post i pohvalu hijerarhijskim principima društvene organizacije. U tekstu koji je objavio 1971. godine, napisao je: »Njen sav skorašnji rad daje utisak da joj više nije stalo do utvrđivanja empirijske istine; ono čime se bavi jeste kako da prilagodi svoje antropološke rezultate zahtevima rimokatoličke propagande«. Daglas, koja je sebe smatrala napolitičnom, bila je spremna da prizna mnoge svoje greške i slabosti, ali ne i ovu tešku Ličovu optužbu. Zamoljena jednom prilikom da, 30 godina nakon objavljivanja »Prirodnih simbola«, u kojima je kritikovala liberalne vatikanske trendove, prokometariše stanje u katoličkoj crkvi, oklevala je: »Ne znam dovoljno o crkvi«. O toj knjizi koja je najverovatnije razlog Ličove oštre kritike, tada je rekla: »Pisala sam knjigu u uzbuđenom zanosu. Šteta što je nisam malo bolje uredila. Vrlo je konfuzna i komplikovana«. Tokom poslednjih godina bavila se daljim ispitivanjima Treće i Četvrte Knjige Mojsijeve i istraživanjima strukture svetih tekstova o čemu je krajem 2003. u 82. godini, održala seriju predavanja na temu »Pisati u ciklusima, kružna kompozicija kao kreativni podsticaj«. Ova istraživanja objavljena su u knjizi, *Thinking in Circles: An Essay in Ring Composition* (Yale University Press), koja je objavljena na početku 2007. godine.

I dok se stručnjaci, istoričari antropoloških ideja i teorija spore oko toga na koji način »svrstati« njen opus i njen pristup – kao strukturalistički, britansko-strukturalistički, poststrukturalistički ili procesualni, a Alan Barnard joj dodeljuje neobičan status »odmetničkog eksperta«, Meri Daglas je u jednom od intervjua koje je u poslednje vreme rado davala, ponudila kratku i elegantnu formulu onoga čime se bavila i čime je smatrala da antropolozi treba da se bave i u narednom stoleću: izučavanjem načina na koji ljudi misle, osećaju i postupaju.

Knjige koje je napisala ili uredila Meri Daglas:

1963. *The Lele of the Kasai* (International African Institute).

1966. *Purity and Danger, Concepts of Pollution and Taboo* (Routledge). U Srbiji objavljeno kao "Čisto i opasno", XX vek, Plato, 1993

1970. *Natural Symbols, Explorations in Cosmology* (Barrie and Rockliff). U Srbiji objavljeno kao "Prirodni simboli", Svetovi, Oktoih, Novi Sad, Podgorica, 1994.

Meri Daglas

1975. *Implicit Meanings, Essays in Anthropology* (Routledge).
1978. *The World of Goods, Towards an Anthropology of Consumption*, co-author Baron Isherwood, (Basic Books).
1979. *The World of Goods, An Anthropological Approach to Consumption*, co-author Baron C. Isherwood (Penguin).
1980. *Edward Evans-Pritchard* (Viking and Fontana, Modern Masters).
1982. *In the Active Voice, Essays* (Routledge).
1982. *Risk and Culture*, co-author Aaron Wildavsky (California University Press).
1985. *Risk Acceptability according to the Social Sciences* (Basic Books, Routledge, Sage).
1986. *How Institutions Think, The F.W. Abrams Lectures* (Syracuse University Press).
U Srbiji objavljeno kao "Kako institucije misle", Samizdat FreeB92, Beograd, 2001
1992. *Risk and Blame, Essays in Cultural Theory* (Routledge).
1993. *In the Wilderness, The Doctrine of Defilement in the Book of Numbers* (Sheffield Academic Press).
1996. *Thought Styles, Critical Essays on Good Taste* (Sage, London).
1998. *Missing Persons, A Critique of Personhood in the Social Sciences*, co-author Steven Ney (California University Press). **U Srbiji objavljeno kao Meri Daglas, Stiven Nej, "Osobe koje nedostaju", Samizdat Free B92, Beograd, 2003**
1999. *Leviticus as Literature* (Oxford University Press).
2004. *Jacob's Tears, The Priestly project of Reconciliation* (Oxford University Press).
2007. *Thinking in Circles, an Essay on Ring Composition* (Yale University Press).

Ildiko Erdei